

УДК 343.9.02:343.37

А. С. Осадько,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю Ради національної безпеки і оборони України
ORCID 0000-0002-7800-4824

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ФУНКЦІОНУВАННЮ КОНВЕРТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

У даній статті надано характеристику конвертаційних центрів, досліджено окремі питання протидії їх діяльності як одних із найдієвіших механізмів виведення коштів із реальної економіки в тіньову, також виокремлено певні недоліки, що існують при ліквідації цих центрів, та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: фіктивне підприємство, конвертаційні центри, фінансові операції, легалізація доходів, відповідальність, декриміналізація, шахрайство.

На сьогодні у зв'язку з політичними та законодавчими змінами, що відбуваються в нашій державі, стремлінням влади стабілізувати економіку країни, курсом, направленим на боротьбу з корупцією, протиправні механізми в зазначеній сфері зазнають істотних змін. Так, останні часом в Україні створені злочинні організації, що існують у формі великих конвертаційних центрів, призначених для приховування економічних злочинів шляхом протиправного переведення безготівкових коштів у готівку або навпаки. Конвертаційний центр являє собою ретельно законспіроване і чітко структуроване стійке злочинне угруповання, яке існує при комерційному банку або в тісному співробітництві з ним. Необхідною передумовою діяльності конвертаційного центру, як і будь-якої іншої злочинної організації, є використання корумпованих зв'язків із представниками влади, правоохоронних або контролюючих органів.

Значний внесок у розвиток теорії та практики розкриття та розслідування економічних злочинів, зокрема і щодо функціонування конвертаційних центрів, зробили такі вчені як В. В. Білоус, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, О. Г. Кальман, В. В. Лисенко, Г. А. Матусовський, М. А. Погорецький, В. В. Ти-

щенко, Л. Д. Удалова, С. С. Чернявський та інші.

Метою статті є дослідження діяльності конвертаційних центрів та протидії їх функціонуванню в контексті боротьби з корупцією та економічною злочинністю.

Високий попит на послуги конвертаційних операцій зумовлений ступенем криміналізації економіки. У кримінальному секторі економіки готівкові кошти необхідні як безпосередньо для ведення нелегальної господарської діяльності, у т. ч. для надання хабарів, так і для накопичення злочинних доходів. Схеми, які використовуються злочинцями для виведення коштів з реального сектору економіки на конвертаційні центри, є різноманітними — це і механізми передачі податкового кредиту шляхом реалізації реально придбаного товару за готівку, що знаходиться поза обліком, схеми із використанням «сміттєвих» цінних паперів, послуги «псевдостраховання», укладання угод за договірними зобов'язаннями, які не існують, із подальшим зняттям готівки з каси банку та інші. При цьому, вищевикладені схеми та механізми активно використовуються для розкрадання та привласнення коштів державних підприємств, установ, організацій, у т. ч. під час проведення тен-

дерних закупівель. Підприємства-вигодонабувачі використовують т. зв. конвертаційні центри для переведення в готівку отриманих коштів з метою формування необхідних сум «відкатів» керівництву замовника, легалізації завищеної вартості товарів, робіт і послуг, фальсифікації фінансово-господарських документів, необхідних для отримання бюджетних асигнувань та подальшого їх використання в корисливих інтересах зацікавлених осіб [1].

Тобто конвертаційний центр — це комерційна структура, яка, порушуючи чинне законодавство, надає іншим суб'єктам господарювання незаконні послуги з метою одержання прибутку. Розмір «комісійних» визначається у відсотках у відношенні до грошової суми, з якою здійснюються операції. Таким чином, тривалий час діяльність конвертаційного центру мала ознаки як фіктивного підприємництва (ст. 205 КК України), так і легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України). Однак наявна статистика щодо кримінальних проваджень за ст. 205 КК України засвідчила неефективність такої правозастосовної діяльності.

Так, за статистичними даними Генеральної прокуратури України, упродовж січня-липня 2019 р. було обліковано 469 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 205 КК України. У 195-и провадженнях особам було вручено повідомлення про підозру, а 136 проваджень передано до суду з обвинувальним актом. Із 86-и вироків за ст. 205 КК України, опублікованих у Єдиному державному реєстрі судових рішень упродовж 2019 р., лише 18 є обвинувальними. Решта вироків, за винятком кількох виправдувальних, ухвалені на підставі угоди про визнання винуватості.

Саме тому Законом України від 18 вересня 2019 р. № 101-ІХ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» ст. 205 КК України була декриміналізована. Це, у свою чергу, призвело до необхідності перегляду сталих механізмів протидії цьому виду протиправної

діяльності з урахуванням чинного на цей час кримінального законодавства.

Слід констатувати, що на сучасному етапі ще не розроблено дієвого механізму протидії створенню конвертаційних центрів, не повною мірою досліджено їх вплив на економічну безпеку держави та недостатньо налагоджено міжнародне співробітництво, спрямоване на боротьбу з цим явищем.

У свою чергу, найпоширенішими видами послуг, що надаються конвертаційними центрами, є:

незаконне переведення безготівкових коштів у готівку;

незаконне переведення готівкових коштів у безготівкові;

документарне забезпечення бартерних або інших операцій, які не передбачають рух коштів на поточному рахунку [2, с. 23].

До структури конвертаційного центру, належать:

1) у сфері легального обігу: банківські установи (ініціюють створення конвертаційних центрів або співпрацюють із ними на постійній основі), страхові компанії (виводять кошти за кордон за схемами перестрахування і переводять у готівку за фіктивними страховими полісами), юридичні контори (здійснюють реєстрацію та ліквідацію фіктивних фірм, відповідають за юридичне супроводження операцій);

2) у сфері фіктивного обігу: фіктивні фірми (їх мережа використовується для імітації руху товарів і коштів з одночасним маскуванню незаконного характеру операцій), служба безпеки (забезпечення прикриття діяльності центру, підтримання зв'язків із правоохоронними органами), централізована бухгалтерія (виконує роботу з оформлення фіктивних облікових та звітних документів), офшорні компанії (фіктивні фірми, створені в офшорних зонах для прикриття незаконного виведення валютних коштів за кордон) та ін. [3 с. 374].

Поряд із національними існують і міжнародні майданчики відмивання коштів. Із метою маскуванню злочинних дій створюються т. зв. майданчики або професійні мережі, які, зазвичай, розташовані поза країною походження кош-

тів, а, отже, можуть не підпадати під дію національного законодавства з ПВК/ФТ.

Аналіз чинного законодавства та практики, яка склалася, свідчить, що функції з протидії злочинам у сфері фінансів, а саме щодо функціонування конвертаційних центрів, невинновідповідно розпорозшені по різних відомствах і часто дублюються. Зокрема, такими повноваженнями наділені підрозділи Національної поліції, Служби безпеки України, податкової міліції (ДФС). За повідомленням Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, у Європі існують два варіанти повної інтеграції правоохоронних функцій щодо протидії економічній злочинності: в структурі Міністерства внутрішніх справ і в структурі Міністерства фінансів. Усе це вимагає сформувати концепцію стратегічної розбудови та визначення місця податкової поліції або Служби фінансових розслідувань (ДФС або СФР) у протидії економічній (податковій) злочинності. Ця концепція повинна передбачити основні напрями і принципи вдосконалення управління, організаційно-штатної побудови, правового, кадрового, ресурсного та іншого забезпечення правоохоронної діяльності у зазначеній сфері на основі аналізу та оцінки стану податкової безпеки особи, суспільства та держави.

Слід сказати, що перші позитивні зміни в нашій державі в напрямі протидії діяльності конвертаційних центрів уже відбуваються, зокрема це створення у структурі Генеральної прокуратури спеціального підрозділу (Департамент фінансових розслідувань), до повноважень якого належить розслідування масштабних розкрадань державних коштів, злочинів у кредитно-фінансовій сфері та інших кримінальних правопорушень, зокрема пов'язаних із виведенням коштів із банків, у результаті чого держава була змушена рефінансувати ці банки. Департамент буде також займатися справами, пов'язаними з посяганням на права інвесторів, легалізацією злочинних доходів і порушеннями в екологічній сфері.

Іншою проблемою на шляху протидії функціонуванню конвертаційних центрів є неналежна співпраця між державними органами та відсутність єдиної бази даних про фіктивних суб'єктів, відсутність загальної координації дій при виявленні та викритті діяльності конвертаційних центрів (недоліком чинного законодавства є те, що податкові органи, які найчастіше стикаються з такими правопорушеннями, не наділені повноваженнями щодо звернення до суду з позовом про визнання суб'єкта господарювання фіктивним). У зв'язку з цим пропонуємо розробити єдину автоматизовану базу даних фіктивних підприємств та запровадити ризикоорієнтовану систему в органах ДФС — систему електронного адміністрування ПДВ (СЕА ПДВ) з метою блокування податкових накладних, які мають ознаки фіктивних.

Враховуючи вищевикладене та проведений аналіз світової практики, для того, щоб ефективно протидіяти функціонуванню конвертаційних центрів, необхідно, передусім, знати основні схеми відмивання грошей, типові ознаки елементів тіньової структури, інструменти реалізації злочинної діяльності та постійно відслідковувати останні тенденції й нові можливості для модифікації таких схем. Усе це можливе лише за узгодженого функціонування механізму кримінально-правового контролю й механізму фінансового моніторингу. Компетентні органи в цьому випадку повинні спочатку встановити факт вчинення суспільно-небезпечного протиправного діяння, що передуює легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а потім на підставі цього шукати в діях злочинців ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом), або в інший спосіб, який полягає у дослідженні фінансових операцій з метою виявлення осіб, пов'язаних із вчиненням суспільно-небезпечного протиправного діяння, що передуює легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Список використаної літератури

1. Ризики використання готівки. 2017 р. С. 71. URL: <http://www.sdfm.gov.ua/>.
2. Білоус В. В. Фіктивне підприємництво (криміналістична характеристика та програма розслідування): [довід. слідчого]. Харків: Одисей, 2007. 184 с.
3. Користін О. С. Протидія відмиванню коштів в Україні: правові та організаційні засади правоохоронної діяльності. Київ: КНТ, 2009. 612 с.
4. Ведмідська О. Окремі питання щодо формування концепції та визначення місця фінансової поліції у протидії економічним (податковим) правопорушенням / Сучасний стан протидії корупції: досвід Чехії, України, Польщі, Словаччини: (м. Київ, 9—10 травня 2017 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2017. С. 17.

References

1. The risks of using cash. 2017, pp. 71. URL: <http://www.sdfm.gov.ua/>.
2. Belous V. V. Fictitious Entrepreneurship (Forensic Characteristics and Investigation Program): [ref. investigator]. Kharkiv: Odyssey, 2007. 184 P.
3. Korystin A. E. Counteraction to Money Laundering in Ukraine: Legal and Organizational Foundations of Law Enforcement. Kyiv: CST, 2009. 612 P.
4. Vedmidska O. Specific questions on the conception and definition of the place of financial police in the fight against economic (tax) offense / Current status of combating corruption: experience of the Czech Republic, Ukraine, Poland, Slovakia: (Kyiv, May 9—10, 2017). Kyiv: National Academy of Public Prosecutor of Ukraine, 2017. P. 17.

Осадько А. С. Некоторые правовые вопросы противодействия функционированию конвертационных центров.

В данной статье охарактеризованы конвертационные центры, исследованы отдельные вопросы противодействия их деятельности как одних из самых действенных механизмов вывода средств с реальной экономики в теневую, также выделены определенные недостатки, существующие при ликвидации этих центров, и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: фиктивное предприятие, конвертационные центры, финансовые операции, легализация доходов, ответственность, декриминализация, мошенничество.

Osad'ko A. S. Some legal issues of counteraction to the functioning of conversion centers.

This article describes conversion centers, examines the specific issues of counteracting their operations as one of the most effective mechanisms for shading money out of the real economy, and identifies some of the weaknesses that exist in eliminating these centers, and suggests ways to address them. Due to the political and legislative changes that are taking place in our country, the authorities' desire to stabilize the country's anti-corruption economy, and unlawful mechanisms in this field are undergoing significant changes. Yes, criminal organizations have recently been set up in Ukraine, existing as large conversion centers designed to cover up economic crimes by illegally converting cash into cash or vice versa. The Conversion Center article is a carefully structured and well-structured stable crime group that exists with a commercial bank or in close collaboration.

The purpose of the article is to investigate the activities of conversion centers and to counteract their functioning in the context of the fight against corruption and economic crime.

An analysis of current law and practice shows that the functions of counteracting crime in the financial sector, namely the operation of conversion centers, are unjustifiably divided into departments and often duplicated. In particular, such powers are vested in the units of the National Police), the Security Service of Ukraine, the Tax Police (DFS). According to the National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine, in Europe there are

two options for the full integration of law enforcement in the fight against economic crime: within the Ministry of the Interior and the Ministry of Finance. All this requires the formation of the concept of strategic construction and determining the location of the tax police or financial investigation service (DFS or FIU) in the fight against economic (tax) crime. This concept should define the basic directions and principles of improvement of managerial, organizational and personnel work, legal, personnel, resource and other law enforcement activity in the specified field on the basis of analysis and assessment of tax security of the person, society and the state.

Key words: *fictitious enterprise, conversion centers, financial transactions, legalization of income, liability, decriminalization, fraud.*